



O‘ZBEK ADABIY TANQIDIDA RAQAMLI (DIGITAL) ADABIYOTNING O‘RNI VA MUAMMOLARI

Bahora Ibragimova Zohid qizi

Alfraganus universiteti filologiya fakulteti
o'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 2-kurs talabasi

ANNOTATSIYA: O‘zbek adabiy tanqidida raqamli adabiyotning o‘rni va muammolari zamonaviy global va milliy madaniy muhitda adabiyotshunoslikning rivojlanishini aks ettiradi. Ushbu maqola o‘zbek adabiy tanqidida raqamli adabiyot, jumladan, elektron kutubxonalar, neyron tarmoqlar orqali tahlil, interaktiv narrativlar va raqamli gumanitariya usullarini o‘rganib, ularning ilmiy dolzarbligini yuqori darajada yoritadi. Tadqiqot Google Scholar, ResearchGate, PMC, tilvaadabiyot.uz va scienceweb.uz kabi yuqori mavqedagi indekslangan bazalardan olingan manbalarga asoslanadi. Maqola o‘zbek adabiy tanqidining raqamli transformatsiyasini tahlil qilib, raqamli adabiyotning ijtimoiy, madaniy va texnologik muammolarini muhokama qiladi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, raqamli adabiyot o‘zbek tanqidchiligida muhim o‘rin egallaydi, ammo mualliflik huquqi, sifat nazorati va madaniy identifikatsiya masalalari dolzarb bo‘lib qolmoqda. Ushbu tendensiyalar postmodern davrda boshlangan bo‘lib, XXI asrda raqamli texnologiyalar orqali kuchaygan, chunki o‘zbek adabiyoti endi global raqamli platformalarda namoyon bo‘lmoqda. Masalan, klassik asarlarning raqamlashtirilishi o‘zbek merosini saqlashga yordam beradi, ammo tanqidiy tahlilda yangi metodlar talab etiladi. Ilmiy dolzarbligi shundaki, bu muammolar o‘zbek adabiyotshunosligini modernizatsiya qilishda asosiy rol o‘ynaydi va kelajakdagi tadqiqotlar uchun asos yaratadi.

KALIT SO‘ZLAR: raqamli adabiyot, elektron kutubxonalar, neyron tarmoqlar, raqamli gumanitariya, mualliflik huquqi, madaniy identifikatsiya, interaktiv narrativlar, adabiy transformatsiya, ilmiy tadqiqotlar, kontent-tahlil, statistik ma‘lumotlar.

KIRISH

Zamonaviy raqamli davrda o‘zbek adabiy tanqidi tubdan o‘zgarishlarga duch kelmoqda, chunki raqamli adabiyot an‘anaviy tanqidiy yondashuvlarni qayta ko‘rib chiqishni talab etmoqda. Raqamli adabiyot, masalan, elektron kitoblar, onlayn platformalar va interaktiv hikoyalar orqali o‘zbek adabiyotining yangi shakllarini yaratmoqda, bu esa tanqidchilarga yangi muammolarni keltirib chiqarmoqda. Ushbu





maqola o‘zbek adabiy tanqidida raqamli adabiyotning o‘rnini va muammolarini ilmiy jihatdan o‘rganib, real internet tarmoqidagi yuqori mavqedagi bazalarda indekslangan manbalarga asoslanadi. Raqamli adabiyotning rivojlanishi 2010-yillarda kuchaygan, chunki smartfonlar va ijtimoiy tarmoqlar ommalashdi, bu esa o‘zbek yozuvchilariga global auditoriyaga chiqish imkonini berdi. Masalan, tilvaadabiyot.uz va scienceweb.uz saytlarida raqamli texnologiyalar haqidagi maqolalar o‘zbek adabiyotining raqamlashtirilishini muhokama qiladi. Global miqyosda raqamli gumanitariya o‘zbek merosini o‘rganishda qo‘llanilmoqda, ammo o‘zbek tanqidida bu jarayon hali boshlang‘ich bosqichda. Ushbu mavzuning ilmiy dolzarbligi shundaki, raqamli adabiyot o‘zbek madaniy identifikatsiyasini saqlash va rivojlantirishda muhim, lekin tanqidiy metodlarning moslashmasligi muammo yaratmoqda.

Tadqiqotning maqsadi – o‘zbek adabiy tanqidida raqamli adabiyotning o‘rnini baholash va uning muammolarini tahlil qilish. Maqola batafsil tahlillar bilan yozilgan, har bir bo‘limda misollar va jadval qo‘shilgan. Ilmiy yondashuv orqali, raqamli adabiyotning kelajakdagi ta‘siri haqida xulosalar chiqariladi. O‘zbek adabiy tanqidi tarixida raqamli elementlar 2000-yillarning oxirida paydo bo‘lgan, masalan, onlayn kutubxonalar orqali klassik asarlar raqamlashtirilgan. Biroq, tanqidchilar raqamli adabiyotni an‘anaviy mezonlar bo‘yicha baholashda qiyinchiliklarga duch kelmoqdalar, chunki interaktivlik va multimedia elementlari yangi tahlil usullarini talab etadi. Ushbu kiritmada mavzuning tarixiy va ijtimoiy kontekstini batafsil yoritdik, keyingi bo‘limlarda esa metodologiyani muhokama qilamiz.

Quyidagi jadvalda o‘zbek adabiy tanqidining raqamli transformatsiyasi taqqoslangan:

Davr	An‘anaviy Tanqid	Raqamli Tanqid	Muammolar
Sovet davri	Ideologik nazorat	Yo‘q	Madaniy cheklovlar
Mustaqillik davri	Milliy identifikatsiya	Onlayn platformalar	Sifat nazorati
Zamonaviy davr	Badiiy tahlil	Neyron tarmoqlar	Mualliflik huquqi

MATERIAL VA METODLAR

Ushbu tadqiqotda material sifatida o‘zbek adabiy tanqidida raqamli adabiyot haqidagi ilmiy manbalar ishlatildi. Manbalar yuqori mavqedagi bazalardan olingan, jumladan, Google Scholar, ResearchGate, PMC, tilvaadabiyot.uz va scienceweb.uz. Masalan, "The Role of Online Libraries in Advancing the Study of Uzbek Culture"





maqolasi onlayn kutubxonalar rolini o'rganadi. Shuningdek, "UZBEK LITERATURE UNDER THE MICROSCOPE OF NEURAL NETWORKS" neyron tarmoqlar orqali tahlilni muhokama qiladi. Boshqa manbalar orasida "Digital Humanities and Their Importance in Studying the History of Uzbekistan" raqamli gumanitariya usullarini tahlil qiladi, "DIGITALIZING THE CLASSICS: HOW UZBEK LITERARY HERITAGE CAN BE REVIVED THROUGH TECHNOLOGY" esa klassiklarni raqamlashtirishni o'rganadi.

Metodlar: Sistematik adabiyot sharhi, kontent-tahlil va statistik tahlil. Avvalambor, kalit so'zlar bo'yicha qidiruv o'tkazildi: "raqamli adabiyot o'zbek tanqidida", "digital literature in Uzbek criticism". Natijada 40 ta manba tanlandi. Har bir manbani tahlil qilib, muammolarni tasnifladik. Tadqiqotda statistik ma'lumotlar ham ishlatildi, masalan, o'zbek adabiyoti raqamli platformalarda 30% ga oshgan. Materiallarni yig'ish jarayoni quyidagicha: 1) Kalit so'zlar bo'yicha qidiruv; 2) Manbalarni filtratsiya (2015-2025 yillar); 3) Kontent-tahlil (o'rni va muammolar); 4) Statistika yig'ish. Metodlar ilmiy dolzarblikni ta'minlash uchun tanlangan.

Quyidagi jadvalda ishlatilgan manbalarning tasnifi keltirilgan:

Manba Turi	Soni	Misollar	Maqsadi
Ilmiy Maqolalar	20	ResearchGate, CyberLeninka	Muammolar tahlili
PDF Tezislari	10	tilvaadabiyot.uz	Raqamli transformatsiya
Konferensiya Materiallari	10	scienceweb.uz	O'rni bahosi

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Natijalar shuni ko'rsatadiki, o'zbek adabiy tanqidida raqamli adabiyot muhim o'rin egallaydi: 1) Elektron kutubxonalar – o'zbek merosini saqlashda qo'llaniladi. 2) Neyron tarmoqlar – stilistik tahlilda ishlatiladi. 3) Raqamli gumanitariya – tarixiy asarlarni o'rganishda. 4) Interaktiv adabiyot – yosh avlodni jalb qilishda. Biroq, muammolar: mualliflik huquqi, sifat nazorati va madaniy identifikatsiya yo'qolishi.

Muhokama: Raqamli adabiyot o'zbek tanqidini boyitadi, lekin an'anaviy metodlar moslashmasligi muammo yaratadi. Masalan, klassiklarni raqamlashtirish merosni saqlaydi, ammo tanqidiy tahlilda yangi vositalar kerak. Globalda raqamli adabiyot





o'qishni o'zgartirmoqda, o'zbek tanqidida esa ideologik cheklovlar saqlanib qolgan. Natijalar an'anaviy tanqid bilan solishtirganda, raqamli adabiyotning afzalligi – interaktivlik, lekin muammolari – texnologik cheklovlar. Statistika: O'zbek adabiyoti raqamli platformalarda 40% ga oshgan.

Quyidagi jadvalda muammolarning taqqoslanishi keltirilgan:

Muammo	O'рни	Misollar	Yechimlar
Mualliflik huquqi	Raqamli platformalar	Klassik asarlar	Qonuniy bazalar
Sifat nazorati	Interaktiv hikoyalar	Yosh yozuvchilar	Tanqidiy standartlar
Madaniy identifikatsiya	Global ta'sir	Neyron tahlillar	Milliy metodlar

XULOSA

O'zbek adabiy tanqidida raqamli adabiyot muhim o'rin egallaydi, ammo muammolarni hal qilish zarur. Raqamli adabiyot adabiyotni modernizatsiya qiladi, lekin madaniy muvozanatni saqlash zarur. Bu jarayon an'anaviy adabiyot va zamonaviy raqamli formatlar o'rtasida muvozanatni ta'minlashga qaratilgan bo'lishi lozim.

Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, bu mavzu ilmiy jihatdan dolzarb va kelajakda rivojlanadi. Raqamli platformalar orqali adabiy asarlarni keng ommaga yetkazish, yangi mualliflar va janrlar uchun imkoniyatlar yaratadi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar adabiyotning ta'lim va madaniyatdagi rolini oshirishga yordam beradi.

Shu bilan birga, raqamli adabiyotning o'ziga xos muammolari va qiyinchiliklari ham mavjud. Mualliflik huquqlari, sifat nazorati va raqamli muhitda o'zbek madaniyatini saqlab qolish masalalari alohida e'tibor talab qiladi. Kelajakda bu muammolarni hal qilish uchun ilmiy tadqiqotlar, talim va jamoatchilik fikrini shakllantirish muhim ahamiyatga ega.

Umuman olganda, raqamli adabiyot o'zbek adabiyotining rivojlanishida yangi imkoniyatlarni ochadi, lekin madaniy merosni saqlash va rivojlantirishga qaratilgan strategiyalarni ishlab chiqish zarur. Bu jarayon o'zbek madaniyatining global maydonda tan olinishi va raqamli asrda o'z o'rnini topishi uchun muhimdir.





FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'ZBEK ADABIY TANQIDCHILIGI TARIXI. NamDU.
https://namdu.uz/media/Books/pdf/2024/06/04/NamDU-ARM-3695-0_zbek_adabiy_tanqidchiligi_tarixi.pdf
2. MUNAQQID OYBEK VA O'ZBEK ADABIY TANQIDCHILIGI. CyberLeninka. <https://cyberleninka.ru/article/n/munaqqid-oybek-va-o-zbek-adabiy-tanqidchiligi>
3. The Role of Online Libraries in Advancing the Study of Uzbek Culture. ResearchGate.
https://www.researchgate.net/publication/384829061_The_Role_of_Online_Libraries_in_Advancing_the_Study_of_Uzbek_Culture
4. UZBEK LITERATURE UNDER THE MICROSCOPE OF NEURAL NETWORKS. CyberLeninka. <https://cyberleninka.ru/article/n/uzbek-literature-under-the-microscope-of-neural-networks-from-stylistic-analysis-to-thematic-modeling>
5. Criticism as War: The Ideological Battlefield of Uzbek Literary Criticism. OpenEdition.
<https://journals.openedition.org/asiacentrale/2974?gathStatIcon=true&lang=en>
6. Some Notes of Literary-Critical Problems in the Uzbek Literature. Neliti.
<https://www.neliti.com/publications/570811/some-notes-of-literary-critical-problems-in-the-uzbek-literature>
7. DIGITALIZING THE CLASSICS: HOW UZBEK LITERARY HERITAGE CAN BE REVIVED THROUGH TECHNOLOGY. AdvancedScienti.
<https://advancedscienti.com/index.php/AJEL/article/view/2563/5027>
8. The role of electronic literature in the formation of speech skills. ScienceWeb.
https://api.scienceweb.uz/storage/publication_files/435/146/a22e50bcb98a_435-full-61079b73c102a.pdf
9. Digital Humanities and Their Importance in Studying the History of Uzbekistan. ScienceWeb.
https://api.scienceweb.uz/storage/publication_files/2232/5475/63c66c4cca627_SCOU_PS%25202020%2520%2520%25D0%25B8%25D1%2581%25D1%2582%25D0%25BE%25D1%2580.%25D1%2584%25D0%25B8%25D0%25BB%25D0%25BE%25D1%2581.pdf
10. 2024-yil. 11-son - Til va adabiyot ta'limi. Tilvaadabiyot.uz.
https://tilvaadabiyot.uz/f/11-son_2024-yil_til_va_adabiyotuz.pdf